

Primljen: 5. 11. 2018.
Prihvaćen: 20. 2. 2019.

UDK: 343.973(497.11)"2016"
doi:10.5937/nabepo24-19423

SOCIOEKONOMSKE KARAKTERISTIKE PUNOLETNIH UČINILACA KRIVIČNIH DELA U REPUBLICI SRBIJI¹

Jelena V. Radović-Stojanović²

Marta J. Tomić

Kriminalističko-policijski univerzitet, Beograd

Sažetak: Predmet rada je istraživanje socioekonomskih karakteristika punoletnih učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji. Posmatrane su sledeće karakteristike učinilaca: pol, godine života, bračno stanje, školska sprema, radni status, zanimanje i nacionalnost. Cilj rada je da se sagledaju socijalni i ekonomski status učinilaca krivičnih dela i pokaže da je njihov status nepovoljniji u odnosu na ukupno stanovništvo. U istraživanju su korišćeni podaci Republičkog zavoda za statistiku Republike Srbije za 2016. godinu iz oblasti Pravosuđe. Istraživanje je obuhvatilo krivična dela s najvećim učešćem u strukturi krivičnih dela: krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv privrede, krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv braka i porodice i krivična dela protiv javnog reda i mira. Analizirani su obrazovna struktura učinilaca, radni status i struktura prema zanimanjima, a zatim je izvršena komparativna analiza sa odgovarajućim pokazateljima za ukupno stanovništvo. Rezultati analize su pokazali da je obrazovna struktura učinilaca nepovoljnija a njihova stopa nezaposlenosti četiri puta veća od stope nezaposlenosti ukupnog stanovništva. U strukturi zanimanja učinilaca prevladavaju zanimanja s niskim zaradama, za koja je dovoljan niži stepen obrazovanja. Naročito su nepovoljni ekonomski i socijalni status žena učinilaca. Rezultati ukazuju na nizak socijalni i ekonomski status učinilaca krivičnih dela i na značaj ekonomskih uzroka kriminala u Republici Srbiji.

Ključne reči: kriminal, punoletni učinioци krivičnih dela, socioekonomske karakteristike, nezaposlenost, Republika Srbija.

Uvod

Prve sociološke teorije o uzrocima kriminala ukazale su na uticaj ekonom-

skih faktora, kao što su nezaposlenost, nizak nivo dohotka ili siromaštvo, na kriminal. Škola socijalne sredine (kraj XIX veka) i njeni pojedini autori (Tarde,

¹ Rad je rezultat istraživanja na projektu *Kriminalitet u Srbiji i instrumenti državne reakcije*, koji finansira i realizuje Kriminalističko-policijski univerzitet u Beogradu, ciklus naučnih istraživanja u periodu 2015–2019. godine.

² jelenars@kpu.edu.rs

Durkheim) ukazivali su na društvene uslove života i rada, na bedu i na siromaštvo kao uzroke kriminala. Prema nemačkoj sociološkoj školi (von Liszt, Aschaffenburg) takođe s kraja XIX veka, u društvene uzroke kriminala ubrajaju se i ekonomski uzroci (ekonomske krize, štrajkovi). Shvatanja istorijskog materijalizma Marksa i Engelsa uticala su na razumevanje ekonomskih uzroka kriminala, kao što su siromaštvo i loš ekonomski i socijalni položaj radničke klase. Rane američke sociološke teorije nisu se posebno bavile ekonomskim uzrocima kriminala, ali su socioekonomski status uvek uzimale kao determinantu društvenih odnosa koja posredno utiče na kriminal. Čikaška škola s početka XX veka (Shaw, McKay) naglašavala je povezanost dinamike stanovništva s devijantnim ponašanjem. Ove prve sociološke teorije još nisu u potpunosti objasnile uticaj ekonomskih uslova života i rada na kriminal, ali su počele, kako ističe Ignjatović (2005: 175), za razliku od antropoloških i bioloških teorija koje su do tada bile dominantne u teoriji, da kriminal objašnjavaju delovanjem društvenih činilaca.

Kriminal je u teoriji dugo posmatran kao sociološki i psihološki fenomen. Ekonomski uzroci kriminala se uvode u analizu nakon pojave čuvenog rada ekonomiste i nobelovca Garija Bekera (Gary S. Becker) *Crime and Punishment: an Economic Approach* iz 1968. godine, koji je inicirao nastanak nove ekonomske discipline – ekonomika kriminala (*Economics of Crime*). Ekonomika kriminala je donela mnogobrojne metodološke novine, uvela ekonomske koncepte i metode u analizu kriminala i ukazala na ekonomske uzroke kriminala (Cook *et al.*, 2013). S pojavom ekonomike kriminala je zaokruženo razumevanje kriminala kao kompleksne

društvene i ekonomske pojave, dok su polazišta ekonomike kriminala inkorporirana u sociološke teorije kriminala.

Savremene sociološke teorije kriminala danas prepoznaju ekonomske uzroke kao važne faktore koji utiču na kriminal. Zapravo se te dve dimenzije kriminala – sociološka i ekonomska, više ne mogu razdvajati prilikom objašnjavanja uzroka kriminala. Obimna novija sociološka literatura o povezanosti socioekonomskih faktora i kriminala izučava ekonomsku strukturu stanovništva, demografske karakteristike stanovništva i njihov uticaj na porast krivičnih dela i devijantnog ponašanja. Demografske karakteristike postaju nezaobilazni faktori pri objašnjavanju uzroka kriminala, dok se za analizu uzroka kriminala koriste socioekonomski pokazatelji. Reč je o demografskim pokazateljima koji ukazuju na socijalni i ekonomski status stanovništva. Socioekonomski pokazatelji, kao što su pol, godine života, obrazovanje, zaposlenost, etnička pripadnost, zanimanje i dohodak, ukazuju na socijalni i ekonomski status pojedinca i društvenih grupa u određenom društvu. Taj status je značajan jer ukazuje na mesto učinilaca krivičnih dela u društvenom prostoru i obrasce devijantnosti u društvenim odnosima. Socioekonomski pokazatelji se koriste za proučavanje ekonomske strukture stanovništva, životnog standarda, siromaštva i deprivacije (isključenosti).

Različiti teorijski pristupi objašnjavaju uzročno-posledične veze između društveno-ekonomskih uslova života i kriminala. Hjuž i Karter (Hughes, Carter, 1981) ukazuju na to da siromaštvo u nižim društvenim klasama, zbog smanjene društvene kontrole, generiše mogućnosti za formiranje i učenje kriminalnog ponašanja i na taj način povećava udeo tih društvenih grupa

među učinocima imovinskih krivičnih dela. Lot (Lott, 1990) tvrdi da su siromašni skloniji uključenosti u imovinska krivična dela, uzimajući u obzir njihov ograničen pristup ekonomskim resursima i tržištu. Nezaposlenost, generišući siromaštvo, stimuliše rast krivičnih dela protiv imovine (Allen, 1996).

Teorija socijalne dezorganizacije objašnjava uzročno-posledičnu vezu između kriminala i demografskih karakteristika populacije. U objašnjenju tih veza, ekonomski momenat se uvek pojavljuje kao značajna determinanta demografskih procesa. Klasična teorijska koncepcija društvene dezorganizacije identifikuje demografske procese i strukture, kao što su porast broja stanovnika, migracije i etnička heterogenost, kao osnovne kritične faktore porasta kriminala (Sampson *et al.*, 1997; Parker *et al.*, 1999).

Teorijske postavke i opservacije o tome da su siromaštvo i nizak socijalni i ekonomski položaj važni uzroci kriminala verifikovane su u velikom broju empirijskih istraživanja, sprovedenih u evropskim zemljama i u Americi tokom poslednje tri decenije. Ta istraživanja su rezultat rastućeg interesovanja za uticaj ekonomskih faktora na nastanak kriminala i prodor ekonomske teorije u istraživanja kriminala. Istraživanja su se kretala u više pravaca, a najvažnije istraživačke oblasti, kako rezimiraju Draca i Mejčin (Draca, Machin, 2015), bile su sledeće: odnos kriminala i tržišta rada, proučavanje posledica nezaposlenosti na kriminal, uticaj visine zarade na odluku o bavljenju kriminalnim aktivnostima, obrazovanje i kriminal. Rezultati empirijskih istraživanja su potvrdili povezanost nezaposlenosti, siromaštva i kriminala.

Jedan deo empirijskih istraživanja je posvećen istraživanju veza između de-

mografskih karakteristika stanovništva, njihovog ekonomskog i socijalnog položaja u društvu i kriminala. Opšta demografska obeležja stanovništva utiču na kriminalno ponašanje. Karakteristike stanovništva, kao što su godine života, pol i rasa, ubrajaju se među najuticajnije individualne faktore rizika od pojave kriminala. Karakteristike učinilaca krivičnih dela, kao što su godine života, pol i bračni status, sociolozi i kriminolozi uzimaju kao uticajne faktore međupovezanosti (Warr, 1998). Zvanične evidencije neprestano ukazuju na činjenicu da su mladi ljudi, muškarci i pripadnici manjinskih i ugroženih društvenih grupa u većem riziku da postanu prestupnici ali i žrtve kriminala (Messner, Rosenfeld, 2007). Istraživanja su povremeno usredsređena na jednu kategoriju učinilaca, jednu grupu krivičnih dela ili samo na zatvorsku populaciju, dok ponekad obuhvataju sve učinioce. Cilj tih istraživanja je da se utvrde uticaji siromaštva i deprivacije na kriminal i šire, da se ukaže na ekonomske uzroke kriminala. Zaključak većine istraživanja, po pravilu, jeste da je socioekonomski status učinilaca krivičnih dela nizak, a što se ogleda u njihovom lošem obrazovnom profilu i niskom dohotku, a vrlo često i u životu na samoj ivici siromaštva. Učinioci krivičnih dela imaju lošije obrazovanje, veću stopu nezaposlenosti, niži dohodak i veću stopu siromaštva u odnosu na ostatak populacije. Sve to dodatno i u većoj meri važi za one koji su počinili krivična dela imovinskog kriminala i krivična dela s elementima nasilja, a naročito za zatvorsku populaciju (Rosenfeld, Messner, 2013).

Slična istraživanja za Srbiju do sada nisu sprovedena. Postoje raširena predstava i svest u naučnoj pa i široj javnosti da nepovoljan ekonomski položaj može biti uzrok kriminala, te da je socioekon-

omski status učinilaca krivičnih dela u Srbiji generalno loš. Međutim, ne postoje konkretna istraživanja koja bi navedene pretpostavke i potvrdila. Tek nekoliko naučnih radova ukazuje na ekonomski kontekst nastanka kriminala: Jugović i saradnici (Jugović *et al.*, 2008) posmatraju socijalne nejednakosti i siromaštvo kao uzroke kriminala, dok Radović-Stojanović (2016) ukazuje na to da se karakteristike ekonomskog sistema i razvojni procesi u ekonomiji (tranzicija, ekonomska kriza) odražavaju na ekonomske uslove života i rada stanovništva i utiču na kriminal. Socioekonomske karakteristike učinilaca krivičnih dela istražuju i Vukosavljević i saradnici (Vukosavljević

et al., 2014), čije se istraživanje, međutim, odnosilo na osuđene za krivična dela krađe i razbojništva iz samo jednog kazneno-popravnog doma (požarevački KPZ „Zabela”) i koje nije obuhvatilo veći broj ispitanika odnosno celu populaciju.

Jedina sveobuhvatna statistička istraživanja o kriminalu i karakteristikama učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji sprovodi Republički zavod za statistiku, koji prikuplja statističke podatke o učiniocima krivičnih dela u Republici Srbiji. Ti podaci su korišćeni u radu za istraživanje socioekonomskih karakteristika učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji.

1. Definicije i podaci

Republički zavod za statistiku prikuplja i objavljuje podatke o punoletnim i maloletnim učiniocima krivičnih dela u Republici Srbiji. Podaci se prikupljaju redovnim godišnjim statističkim istraživanjima, na osnovu individualnih upitnika koje popunjavaju nadležna osnovna i viša javna tužilaštva i nadležni osnovni i viši sudovi. Podaci o kriminalu koji se prikupljaju obuhvataju podatke o podnetim krivičnim prijavama, podatke o licima protiv kojih je podnet otpužni akt, kao i podatke o licima prema kojima je pravosnažno okončan krivični postupak. U smislu tih istraživanja, *krivično delo* je delo koje je zakonom predviđeno kao krivično delo, koje je protivpravno i koje je skrivljeno. U istraživanjima se krivična dela klasifikuju u skladu s Klasifikacijom krivičnih dela koju je propisao Republički zavod za statistiku, a koja obuhvata svako krivično delo predviđeno Krivičnim zakonikom Republike Srbije. Prikupljaju se podaci o prijavljenim, optu-

ženim i osuđenim učiniocima krivičnih dela i njihovim demografskim karakteristikama – polu, godinama života, obrazovanju, nacionalnosti, državljanstvu, kao i podaci o krivičnim delima, vrsti odluke, izrečenoj sankciji, trajanju sudskog postupka i drugom.

U radu su analizirani podaci za 2016. godinu o punoletnim učiniocima krivičnih dela odnosno osuđenim licima. Pod pojmom *punoletnog učiniooca krivičnog dela* podrazumeva se učinilac krivičnog dela koji je u vreme izvršenja dela imao navršenih 18 godina života, a krivično delo je učinio kao izvršilac, saizvršilac, podstrekač ili pomagač (Republički zavod za statistiku, Istraživanje o punoletnom licu protiv koga je završen postupak po krivičnoj prijavi, Metodološki materijali). Analizirane su sledeće demografske karakteristike učinilaca: pol, godine života, bračno stanje, školska sprema, radni status, zanimanje i nacionalna pripadnost. Od posmatranih karakteri-

stika, godine života, pol i bračno stanje su uzimane kao osnovne demografske karakteristike, korišćene za sagledavanje polne i starosne strukture učinilaca, dok se za školsku spremu, radni status, zanimanje i nacionalnu pripadnost očekivalo da daju sliku o socioekonomskom statusu učinilaca. Analizirana je struktura učinilaca prema navedenim karakteristikama za sledeće grupe krivičnih dela: krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv privrede, krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv braka i porodice i krivična dela protiv javnog reda i mira. U 2016. godini, navedena krivična dela su činila 68,2% od ukupnog broja krivičnih dela: krivična dela protiv imovine obuhvataju 34,7%, krivična dela

protiv braka i porodice 11,6%, krivična dela protiv javnog reda i mira 8,4%, krivična dela protiv života i tela 5,9%, dok krivična dela protiv privrede čine 4,9% od ukupnog broja osuđenih punoletnih lica. Ova krivična dela najčešće se povezuju upravo s lošim socioekonomskim statusom učinilaca. Krivična dela protiv imovine i krivična dela protiv privrede pripadaju ekonomskom kriminalu (kriminal povezan s ekonomskim koristima), dok se krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv javnog reda i mira, kao i jedan broj krivičnih dela protiv braka i porodice ubraja u grupu takozvanih *violent crimes*, koje karakterišu nasilničko ponašanje i nasilnički mentalitet učinilaca.

2. Rezultati istraživanja

U tabeli 1 su prikazane polna i starosna struktura učinilaca prema izabranim grupama krivičnih dela (krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv privrede, krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv braka i porodice i krivična dela protiv javnog reda i mira) i ukupno, za sva krivična dela (u prvoj koloni tabele). Starosna struktura učinilaca je izračunata na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku i izražena je u procentima kao učešće muških odnosno ženskih učinilaca određenih godina života u ukupnom broju ženskih odnosno muških učinilaca za posmatrane grupe krivičnih dela.

Učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji su u najvećem broju muškarci. Od ukupnog broja osuđenih punoletnih učinilaca u 2016. godini, muškarci čine 90,6% a žene 9,4%. Udeo žena je nešto manji za krivična dela protiv javnog reda i mira (4,2%) i krivična dela protiv

života i tela (6,7%), a veći za krivična dela protiv privrede (13,8%). U starosnoj strukturi učinilaca najbrojniji su učinioci koji imaju između 30 i 39 godina života. Isto važi i za sve posmatrane grupe krivičnih dela i ukupno, za sva krivična dela. Udeo ženskih učinilaca u odnosu na muškarce je veći u starijim grupama, dok je u mlađim grupama obrnuto – veći je procenat muških učinilaca u odnosu na žene. Ovakve starosna i polna struktura učinilaca odgovaraju strukturi ukupnog stanovništva Srbije, u kojoj u mlađim godištim prevladava muško stanovništvo nad ženskim, dok su u starijim godištim (nakon 40. godine) žene brojčano dominantne. Krivična dela protiv života i tela, krivična dela protiv javnog reda i mira i krivična dela protiv imovine počinila su u većem procentu mlađa lica, dok je starosna struktura učinilaca za krivična dela protiv privrede i krivična dela protiv braka i porodice u korist starijih lica.

Tabela 1: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela, polu i godinama životau 2016. godini (izraženo u procentima)

	Ukupno		18–20		21–24		25–29		30–39		40–49		50–59		60 i više	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	90,6	9,4	8,5	4,4	12,9	7,7	15,4	11,6	27,2	29,3	17,0	22,0	11,8	14,8	6,8	9,6
KD protiv imovine	90,6	9,4	13,8	7,2	17,9	10,9	17,7	13,7	26,1	29,5	12,4	18,5	8,2	11,7	3,4	7,9
KD protiv privrede	86,2	13,8	2,3	13,7	6,9	4,6	10,6	8,2	29,7	30,6	25,7	30,1	19,4	17,8	5,0	4,1
KD protiv života i tela	93,3	6,7	11,5	2,3	15,2	6,2	16,5	10,0	22,1	23,8	13,6	26,9	11,2	16,9	9,5	13,1
KD protiv braka i porodice	90,4	9,6	-	1,5	3,0	4,7	8,4	17,8	34,6	48,6	29,6	18,6	14,4	6,9	7,9	2,8
KD protiv javnog reda i mira	95,8	4,2	9,9	8,9	15,1	6,4	17,6	15,4	23,9	14,1	17,3	33,3	9,4	12,8	6,3	8,9

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2017.

U Tabeli 2 je prikazana struktura određenog bračnog statusa u ukupnom učinilaca prema polu i bračnom stanju. Struktura učinilaca prema bračnom stanju je dobijena kao učešće lica broju muških odnosno ženskih učinilaca u svakoj grupi krivičnih dela i ukupno.

Tabela 2: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela, polu i bračnom stanjuu 2016. godini (izraženo u procentima)

	Neoženjen/ neudata		Oženjen/ udata		Udovac/ udovica		Razveden/ razvedena		Nepozna- to	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	39,0	22,6	41,3	40,2	1,5	11,4	12,1	19,2	6,1	6,7
KD protiv imovine	45,3	15,5	37,4	38,6	1,5	11,9	9,1	16,2	6,7	7,4
KD protiv privrede	19,7	15,5	60,8	56,6	1,3	7,8	11,4	14,6	6,8	5,5
KD protiv života i tela	44,8	22,3	40,4	37,7	1,3	13,8	8,4	23,1	4,9	3,1
KD protiv braka i porodice	21,6	20,3	35,3	31,4	1,1	5,0	37,3	38,3	4,7	5,0
KD protiv javnog reda i mira	41,8	20,5	42,4	47,4	1,3	7,7	8,2	19,2	6,2	5,1

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2017.

U strukturi učinilaca krivičnih dela delat protiv privrede većinom su počinila prevladavaju oženjena i udata lica. Posmatrano prema grupama krivičnih dela, skoro polovinu krivičnih dela protiv imovine (45,3%) učinila su neoženjena lica, dok je udeo oženjenih muškaraca i udatih žena nešto manji (37,4% za muškarce i 38,6% za žene). Krivična dela protiv privrede većinom su počinila oženjena i udata lica (60,8% muškaraca i 56,6% žena). Krivična dela protiv braka i porodice pretežno su počinila razvedena lica (37,3% razvedenih muškaraca i 38,3% razvedenih žena). Razvedene žene su u većem procentu od razvedenih muškaraca počinile sva posmatrana

krivična dela. Za jedan broj osuđenih lica (6,1% muškaraca i 6,7% žena) podatak o bračnom stanju je bio nepoznat.

Što se tiče obrazovne strukture učinilaca krivičnih dela, bez škole je 2,4% učinilaca, s nepotpunom osnovnom školom (1–7 razred) 7,8%, a samo s osnovnom školom 24,8% učinilaca. Srednju školu ima 50,6%, višu 2,3% i visoku 3,7% učinilaca. U tabeli 3 su prikazane obrazovna struktura učinilaca krivičnih dela i obrazovna struktura ukupnog

stanovništva Srbije. Pored obrazovne strukture ukupnog stanovništva, u tabeli je prikazana i obrazovna struktura stanovništva do 65 godina života. To je učinjeno zbog toga što je udeo stanovništva preko 65 godina života u ukupnom stanovništvu Srbije veoma visok i iznosi 20,3%, a taj deo stanovništva je u velikom broju bez školske spreme (9,5%), s nepotpunim osnovnim obrazovanjem (37,5%) ili samo sa završenom osnovnom školom (16,7%).

Tabela 3: Osuđena punoletna lica i stanovništvo Republike Srbije prema polu i školskoj spremi (izraženo u procentima)

	Bez škole		Nepotpuna osnovna škola (1–7 razred)		Osnovna škola		Srednja škola		Viša škola		Visoka škola		Nepoznato	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	2,1	5,7	7,4	11,8	24,7	25,7	51,8	39,1	2,2	3,6	3,5	5,8	8,3	8,2
Ukupno stanovništvo	1,0	4,2	8,1	13,7	20,0	20,1	54,3	43,9	5,8	5,5	10,4	10,8	0,4	0,4
Stanovništvo do 65 godina života	0,8	1,1	3,3	5,2	20,8	22,8	59,3	51,8	5,2	5,9	9,9	12,8	0,4	0,3

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2017.

Obrazovna struktura učinilaca krivičnih dela je nepovoljnija od obrazovne strukture ukupnog stanovništva Srbije. Veći je procenat lica bez škole i samo sa završenom osnovnom školom u odnosu na ukupno stanovništvo, dok je procenat učinilaca sa završenim srednjim obrazovanjem, visokom i višom školom niži u odnosu na ukupno stanovništvo. Kada se procenti sabere, ukupno 35% učinilaca krivičnih dela nema završenu srednju školu, u poređenju sa 34,4% ukupnog stanovništva Srbije i 24,9% stanovništva Srbije do 65 godina života.³ Kako je

obrazovna struktura stanovništva Srbije do 65 godina života povoljnija od obrazovne strukture ukupnog stanovništva, razlika u obrazovanju između tog dela populacije i učinilaca krivičnih dela još više dolazi do izražaja. Kada se posmatraju posebno muškarci a posebno žene, ukupno 34,2% muških i čak 43,2% ženskih učinilaca nema završenu srednju školu, u poređenju sa 29,1% muškaraca i 38% žena u ukupnom stanovništvu Sr-

pstoje noviji podaci), dok je obrazovna struktura učinilaca izračunata na osnovu podataka za 2016. godinu. Pretpostavka je da nije bilo većih promena u obrazovnoj strukturi ukupnog stanovništva. Pored toga, treba imati u vidu da su učinioci krivičnih dela takođe deo ukupne populacije za koju je prikazana obrazovna struktura.

³ Prilikom poređenja treba imati u vidu da se podaci o obrazovnoj strukturi stanovništva odnose na godinu poslednjeg popisa iz 2011. godine (ne

bije i 24,9% muškaraca i 29,1% žena do 65 godina života. Za jedan broj učinilaca – 8,3% muškaraca i 8,2% žena, podatak o školskoj spremi je bio nepoznat.

U tabeli 4 je prikazana obrazovna struktura učinilaca prema grupama

krivičnih dela. Obrazovna struktura učinilaca je dobijena kao procentualno učešće muškaraca odnosno žena s određenom školskom spremom u ukupnom broju muškaraca odnosno žena učinilaca za posmatrane grupe krivičnih dela.

Tabela 4: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela i ukupno, prema polu i školskoj spremi u 2016. godini (izraženo u procentima)

	Bez škole		Nepotpuna osnovna škola (1–7 razred)		Osnovna škola		Srednja škola		Viša škola		Visoka škola		Nepoznato	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
KD protiv imovine	4,1	10,9	11,9	17,9	31,1	25,6	41,8	32,5	1,1	2,3	1,2	2,5	8,7	8,2
KD protiv privrede	0,5	0,9	1,7	1,8	12,7	12,8	58,8	56,1	5,9	10,0	10,9	11,9	9,3	6,4
KD protiv života i tela	1,8	6,2	8,4	13,1	26,5	30,8	52,5	42,3	1,8	0,8	2,3	1,5	6,8	5,4
KD protiv braka i porodice	1,1	1,4	5,1	11,7	25,7	38,3	56,3	36,9	1,9	1,4	2,6	3,3	7,3	6,9
KD protiv javnog reda i mira	1,4	2,6	4,5	3,8	21,9	20,5	57,4	50,0	1,6	3,8	2,9	3,8	9,7	15,4

Izvor: Republički zavod za statistiku, 2017.

Obrazovna struktura učinilaca je nepovoljnija od obrazovne strukture ukupnog stanovništva (i stanovništva do 65 godina života) za sva posmatrana krivična dela, osim za krivična dela protiv privrede koja imaju veći udeo visokobrazovanih lica u strukturi učinilaca od ostalih krivičnih dela. Obrazovna struktura ženskih učinilaca krivičnih dela je nepovoljnija nego muških učinilaca – veći je procenat žena učinilaca krivičnih dela s nezavršenom ili nepotpuno završenom osnovnom školom nego muškaraca, dok je udeo žena sa srednjim obrazovanjem niži od muškaraca. Naročito je nepovoljna obrazovna struktura žena učinilaca krivičnih dela protiv imovine: čak 28,8% žena učinilaca krivičnih dela protiv imovine nema završenu ni osnovnu školu. U odnosu na

krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv privrede učinile su u većem procentu žene sa završenom srednjom, višom i visokom školom. Učešće žena sa završenom višom i visokom školom u obrazovnoj strukturi žena osuđenih za krivična dela protiv privrede neznatno je veće od učešća više i visoko obrazovanih muškaraca osuđenih za ista krivična dela.

U tabeli 5 su prikazane stopa nezaposlenosti, stopa zaposlenosti, stopa aktivnosti i stopa neaktivnosti učinilaca krivičnih dela i lica radnog uzrasta (od 15 godina do 64 godine) u Republici Srbiji, izračunate na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku i u skladu s metodologijom Zavoda. Prema metodologiji Republičkog zavoda za statistiku, stopa aktivnosti se izračunava kao procenat radno aktivnog stanovništva od

ukupnog stanovništva izabranog uzrasta. Radno aktivno stanovništvo obuhvata zaposleno stanovništvo i nezaposleno stanovništvo koje je u potrazi za poslom i registrovano na tržištu rada. Stopa zaposlenosti predstavlja procenat zaposlenog stanovništva od ukupnog stanovništva. Stopa nezaposlenosti je procenat nezaposlenog stanovništva od

ukupnog broja radno aktivnog stanovništva (zaposlenog i nezaposlenog). Stopa neaktivnosti predstavlja procenat neaktivnog stanovništva u ukupnom stanovništvu. U neaktivno stanovništvu se ubrajaju domaćice, đaci, studenti, penzioneri i nesposobni za rad. Navedene stope su izračunate analogno i za učinioce krivičnih dela.

Tabela 5: Stope aktivnosti, zaposlenosti, neaktivnosti i nezaposlenosti učinilaca krivičnih dela i lica radnog uzrasta (15–64 godine) u Republici Srbiji u 2016. godini

	Stopa nezaposlenosti			Stopa zaposlenosti			Stopa aktivnosti			Stopa neaktivnosti		
	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž	Ukupno	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	65,0	64,9	67,2	25,9	26,7	19,2	74,2	75,9	58,3	16,7	17,2	11,9
Lica radnog uzrasta (15–64 godine), ukupno stanovništvo	15,9	15,3	16,7	55,2	61,9	48,4	65,6	73,1	58,1	34,4	26,9	41,9

Izvor: Republički zavod za statistiku (2017) i autorke.

Podaci pokazuju da učinioci krivičnih dela pretežno pripadaju radno aktivnom stanovništvu koje je u velikoj meri nezaposleno. Stopa nezaposlenosti učinilaca krivičnih dela je izuzetno visoka i iznosi 65%. Poređenja radi, stopa nezaposlenosti lica radnog uzrasta (15–64 godine) u ukupnoj populaciji Republike Srbije u 2016. godini iznosila je 15,9%. Posmatrano prema pojedinim grupama krivičnih dela, stopa nezaposlenosti osuđenih za krivična dela protiv imovine je najveća i iznosi 78%. Stopa nezaposlenosti osuđenih za krivična dela protiv privrede iznosi 38,1%, osuđenih za krivična dela protiv života i tela 62,8%, osuđenih za krivična dela protiv braka i porodice 62,4%, dok u grupi osuđenih za krivična

dela protiv javnog reda i mira ova stopa iznosi 62,3%. Podatak o radnom statusu je bio nepoznat za 16,7% osuđenih, zbog čega bi navedene stope mogle biti još veće.

U tabeli 6 je prikazana struktura osuđenih lica prema radnom statusu, polu i grupama krivičnih dela.

Najveće stope nezaposlenosti su utvrđene za osuđene za krivična dela protiv imovine i iznose 77,7% za muškarce i 82,8% za žene. Stopa nezaposlenosti žena je veća nego muškaraca za sve posmatrane grupe krivičnih dela i ukupno. One u većoj meri čine neaktivno stanovništvo za sva posmatrana krivična dela, osim za krivična dela protiv privrede.

Tabela 6: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela, polu i radnom statusu u 2016. godini (izraženo u procentima)

	Stopa nezaposlenosti		Stopa zaposlenosti		Stopa aktivnosti		Stopa neaktivnosti		Nepoznato	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Republika Srbija, KD ukupno	64,9	67,2	26,7	19,2	75,9	58,3	17,2	11,9	17,2	11,9
KD protiv imovine	77,7	82,8	17,7	10,4	79,0	59,9	3,7	29,3	17,3	10,8
KD protiv privrede	37,7	40,7	47,1	40,6	75,7	68,5	5,0	13,2	19,2	18,3
KD protiv života i tela	62,2	74,6	27,5	13,1	72,6	51,5	10,5	38,5	16,9	10
KD protiv braka i porodice	61,5	75,0	29,3	13,3	76,1	53,3	6,7	30,3	17,2	16,4
KD protiv javnog reda i mira	62,1	69,6	27,9	17,9	73,8	58,9	8,1	29,5	18,1	11,5

Izvor: Republički zavod za statistiku (2017) i autorke.

Što se tiče zaposlenih učinilaca, u strukturi njihovih zanimanja preovlađuju ona koja ne zahtevaju veliku stručnost i obrazovanje i koja su, po pravilu, lošije plaćena, kao što su poljoprivrednici, zanatlije, građevinski radnici, vozači, metalski i mašinski radnici (27,8%). Jedan deo učinilaca (8,9%) bavi se zanimanjima koja zahtevaju određeno srednje (službenici, prodavci, lične usluge) pa i više i visoko obrazovanje (menadžeri, stručnjaci u prirodnim i društvenim naukama – 20,3%). O životnom standardu učinilaca se može samo pretpostavljati. U upitnicima na osnovu kojih se prikupljaju podaci o učiniocima nije sadržano

pitanje o dohotku učinilaca, zbog čega se ne mogu izračunati pokazatelji životnog standarda, kao što su prosečan dohodak i stopa rizika od siromaštva.⁴

U tabeli 7 je prikazana struktura zaposlenih učinilaca prema zanimanju koje obavljaju, izračunata na osnovu podataka Republičkog zavoda za statistiku.

⁴ Stopa rizika od siromaštva (stopa socijalne isključenosti) jeste pokazatelj socijalne ugroženosti i predstavlja udeo lica čiji je ekvivalentan prihod manji od relativne linije siromaštva. Ta lica nisu nužno siromašna, ali imaju rizik da to postanu. Ekvivalentan prihod je obračunska kategorija i dobija se kada se ukupni raspoloživi prihod domaćinstva ravnomerno podeli među članovima domaćinstva. Relativna linija siromaštva za Srbiju u 2015. godini iznosila je 14.920 dinara.

Tabela 7: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela i zanimanju u 2016. godini (izraženo u procentima)

	Menadžeri, stručnjaci, stručni saradnici	Službenici, prodavci, radnici ličnih usluga	Poljoprivrednici, zanatlije, građevinski radnici, metalski radnici, vozači	Ostala zanimanja	Nepoznato
Republika Srbija, KD ukupno	20,3	8,9	27,8	21,9	21,2
KD protiv imovine	13,8	8,9	30,0	19,9	27,5
KD protiv privrede	38,7	11,9	18,6	19,3	11,5
KD protiv života i tela	13,5	8,4	29,0	25,5	23,6
KD protiv braka i porodice	16,3	5,9	30,9	23,6	23,2
KD protiv javnog reda i mira	16,9	9,7	28,9	21,9	22,7

Izvor: Republički zavod za statistiku (2017) i autorke.

Najveći broj menadžera i stručnjaka, što je i očekivano, nalazi se među učiniocima krivičnih dela protiv privrede, a najmanji među učiniocima krivičnih dela protiv imovine. Za petinu osuđenih lica (21,2%) podatak o zanimanju nije poznat. Veliku grupu čine i ostala zanimanja (21,9%),

koja nisu klasifikovana u neku od navedenih grupa zanimanja.

U tabeli 8 su prikazani učinioci prema nacionalnoj pripadnosti. Struktura učinilaca u procentima izračunata je u odnosu na ukupan broj učinilaca za svaku grupu krivičnih dela.

Tabela 8: Osuđena punoletna lica prema grupama krivičnih dela i nacionalnoj pripadnosti u 2016. godini (izraženo u procentima)

	Nacionalno su se izjasnili							Nepoznato
	Srbin	Crnogorac	Albanac	Rom	Musliman	Mađar	Ostalo	
Republika Srbija, KD ukupno	47,3	0,1	0,8	1,7	0,1	0,2	1,2	47,2
KD protiv imovine	44,9	0,0	0,9	3,1	0,1	0,2	1,2	48,2
KD protiv privrede	52,7	0,1	0,9	0,3	0,3	0,3	1,8	46,2
KD protiv života i tela	52,1	0,1	0,2	2,1	0,1	0,2	0,9	43,4
KD protiv braka i porodice	49,3	0,1	0,2	0,9	0,1	0,6	0,9	46,3
KD protiv javnog reda i mira	45,9	-	1,3	1,0	0,1	0,1	1,9	48,7

Izvor: Republički zavod za statistiku (2017) i autorke.

Za gotovo polovinu osuđenih podatak o nacionalnoj pripadnosti nije poznat, što je posledica činjenice da sudovi nisu dužni da pitaju optuženog za nacionalnu

pripadnost (odnosno nemaju pravo da mu postave to pitanje). Stoga se ne može dobiti jasna slika o nacionalnoj pripadnosti osuđenih.

Zaključci

Rezultati istraživanja prikazani u ovom radu ukazuju na loš socijalni i ekonomski status učinilaca krivičnih dela, kao i na socijalnu i ekonomsku dimenziju kriminala u Republici Srbiji. Učinioci krivičnih dela pripadaju radno aktivnom stanovništvu koje je većinom nezaposleno. Stopa nezaposlenosti učinilaca je izuzetno visoka i iznosi 65%. Obrazovna struktura učinilaca krivičnih dela je nepovoljnija u odnosu na ukupnu populaciju: u strukturi učinilaca krivičnih dela veći je procenat lica bez škole i sa samo završenom osnovnom školom u odnosu na ukupno stanovništvo, dok je procenat učinilaca sa završenim srednjim obrazovanjem, višom i visokom školom manji u odnosu na ukupno stanovništvo. U strukturi zanimanja učinilaca prevladavaju zanimanja koja su skromno plaćena i koja ne zahtevaju visok nivo obrazovanja. Socioekonomski status žena učinilaca krivičnih dela je lošiji u odnosu na muškarce, njihova obrazovna struktura

je nepovoljnija, a stope neaktivnosti i nezaposlenosti su veće nego za muške učinioce. Razvedena lica su zastupljenija u bračnoj strukturi osuđenih žena nego osuđenih muškaraca, što važi generalno – za sva posmatrana krivična dela.

Rezultati ukazuju na potrebu za još detaljnijom analizom socioekonomskog statusa učinilaca krivičnih dela. Ta analiza bi trebalo da uključi i podatke o dohotku učinilaca, koji bi bili osnova za istraživanje njihovog životnog standarda, izračunavanje prosečnog dohotka i stope rizika od siromaštva, a čime bi se dobila potpuna slika o socioekonomskom statusu učinilaca krivičnih dela u Republici Srbiji. Za sada, ti podaci nisu sadržani u upitnicima na osnovu kojih se prikupljaju podaci, tako da bi ove upitnike trebalo obogatiti pitanjima koja se odnose i na dohodak. Potrebno je, dakle, prikupiti još podataka kako bi se izgradio sveobuhvatan socioekonomski portret učinilaca krivičnih dela.

Literatura

1. Allen, R. (1996). Socioeconomic conditions and property crime. *American Journal of Economics and Sociology*, 55(3): 293–308.
2. Becker, S. G. (1968). Crime and punishment: an economic approach. *Journal of Political Economy*, 76(2): 175–209.
3. Cook, P. J., Machin, S., Marie, O., Mastrobuoni, G. (2013). Crime economic in its fifth decade. In P. J. Cook, S. Machin, O. Marie, G. Mastrobuoni (eds.), *Lessons from the economics of crime: What reduce offending* (pp. 1–16). Cambridge, MA: MIT Press.
4. Draca, M., Machin, S. (2015). Crime and economic incentives. *Annual Review of Economics*, 7(1): 389–408.
5. Hughes, M., Carter, T. (1981). A declining predictions and explications. In K. N. Wright (ed.), *Crime and criminal justice in a declining economy* (pp. 5–25). Cambridge, MA: Oelschlager, Gunn and Hain.

6. Ignjatović, Đ. (2005). *Kriminologija*. Beograd: Službeni glasnik.
7. *Istraživanje o punoletnom licu protiv koga je završen postupak po krivičnoj prijavi* (2015). Beograd: Republički zavod za statistiku.
8. Jugović, A., Brkić, M., Simeunović-Patić, B. (2008). Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala. *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, 2(2): 447–461.
9. *Klasifikacija krivičnih dela za Krivični zakonik Republike Srbije* (2006). Beograd: Republički zavod za statistiku.
10. Lott, J. R. (1990). A transaction-cost explanation for why the poor are more likely to commit crime. *Journal of Legal Studies*, 19(1): 243–245.
11. Messner, S., Rosenfeld, R. (2007). *Crime and American dream*. Belmont, CA: Wadsworth.
12. Parker, K. F., Mccall, P. L., Land, K. C. (1999). Determining social-structural predictors of homicide. In M. D. Smith, M. A. Zahn (eds.), *Homicide: A sourcebook of social research* (pp. 107–124). Thousand Oaks, CA: Sage.
13. *Punoletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji. 2016: prijave, optuženja i osude* (2017). Beograd: Republički zavod za statistiku.
14. Radović-Stojanović, J. (2016). Ekonomski uzroci kriminala u Republici Srbiji. U *Evropske integracije: pravda, sloboda i bezbednost*, T. 2 (str. 419–432). Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel”.
15. Rosenfeld, R., Messner, S. F. (2013). *Crime and the economy*. Thousand Oaks, CA: Sage.
16. Sampson, R. J., Raudenbush, S. W., Earls, F. (1997). Neighborhoods and violent crime: a multilevel study of collective efficacy. *Science*, 277(5328): 918–924.
17. Vukosavljević Gvozden, T., Dražić, R., Tenjović, L. (2014). Počinioci krađa, počinoci razbojništva i neosuđivana populacija: razlike u amoralnosti i socioekonomskim karakteristikama. *Psihološka istraživanja*, 17(2): 105–120.
18. Warr, M. (1998). Life-course transitions and desistance from crime. *Criminology*, 36(2): 183–216.

SOCIO-ECONOMIC CHARACTERISTICS OF ADULT PERPETRATORS OF CRIMINAL OFFENCES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

Jelena V. Radović-Stojanović

Marta J. Tomić

University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade

Abstract: The subject of this paper is the research of socio-economic characteristics of adult perpetrators of criminal offences in the Republic of Serbia. The following characteristics of perpetrators have been observed: gender, age,

marital status, education, employment status, occupation and nationality. The aim of the paper was to examine the social and economic status of perpetrators and to show that this status is more unfavourable if compared with the total population. The data of the Statistical Office of the Republic of Serbia for 2016 in the field of the Judiciary statistics were used in the research. The research included the criminal offences with the largest share in the structure of criminal offences: offences against property, offences against economy, offences against life and limb, offences against marriage and family, as well as offences against public peace and order. The educational structure of perpetrators has been analysed, their employment status and the structure per occupations and the comparative analysis has been made with the corresponding indicators for the total population. The results of the analysis have shown that the educational structure of perpetrators is more unfavourable and the unemployment rate four times higher than the unemployment rate of the total population. In the structure of occupations of perpetrators, the predominant professions include those with low wages for which lower degree of education is required. The economic and social status of female perpetrators is particularly unfavourable. The results reveal low social and economic status of perpetrators of criminal offences and suggest the significance of economic causes of crime in the Republic of Serbia.

Keywords: crime, adult perpetrators of criminal offences, socio-economic characteristics, unemployment, the Republic of Serbia.

